

Wymagania na poszczególne oceny do programu nauczania „W centrum uwagi. Zakres rozszerzony” do wiedzy o społeczeństwie dla klasy 1 liceum ogólnokształcącego i technikum

Temat lekcji	Zagadnienia	Wymagania konieczne (ocena dopuszczająca) Uczeń:	Wymagania podstawowe (ocena dostateczna) Uczeń potrafi to, co na ocenę dopuszczającą oraz:	Wymagania rozszerzające (ocena dobra) Uczeń potrafi to, co na ocenę dostateczną oraz:	Wymagania dopełniające (ocena bardzo dobra) Uczeń potrafi to, co na ocenę dobrą oraz:	Wymagania wykraczające (ocena celująca) Uczeń potrafi to, co na ocenę bardzo dobrą oraz:
Rozdział 1. Człowiek w społeczeństwie						
1. Człowiek istotą społeczną	<ul style="list-style-type: none"> ▪ statusy i role społeczne: problemy związane z funkcjonowaniem w rolach społecznych – konflikt ról społecznych; ▪ potrzeby człowieka i ich hierarchia; ▪ charakterystyka różnych form życia społecznego (zbiorowości społecznej, społeczności, społeczności lokalnej, społeczeństwa); ▪ grupy społeczne: cechy i rodzaje; ▪ spójność grup społecznych: zasada wzajemności, zaufania i pomocy 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady ról społecznych; w tym ról społecznych, które pełni; ▪ podaje przykłady potrzeb człowieka; ▪ podaje przykłady grup społecznych; w tym grup społecznych, do których przynależy. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje przykłady postaw i zachowań charakterystycznych dla wybranych ról społecznych, np. rodzica, ucznia; ▪ wyjaśnia pojęcie: <i>status społeczny</i>; ▪ podaje przykłady potrzeb człowieka wyższego i niższego rzędu; ▪ rozpoznaje podstawowe formy życia społecznego: grupa społeczna, zbiorowość, społeczność, społeczeństwo; ▪ podaje przykłady instytucji społecznych; ▪ rozpoznaje podstawowe rodzaje grup społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje postawy i zachowania charakterystyczne dla poszczególnych ról społecznych; ▪ rozpoznaje konflikty wynikające z pełnienia różnych ról społecznych; ▪ podaje przykłady konsekwencji konfliktu ról społecznych; ▪ przedstawia sposoby zapobiegania powstawaniu konfliktu ról społecznych; ▪ porównuje pojęcia: <i>status przypisany</i> i <i>status osiągnany</i>; ▪ wymienia czynniki mające wpływ na <i>status osiągnany</i> człowieka; ▪ wymienia kryteria klasyfikacji grup społecznych; ▪ porównuje rodzaje więzi łączących ludzi tworzących różne grupy społeczne; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia mechanizmy powstawania konfliktu ról społecznych; ▪ wyjaśnia konsekwencje wynikające z konfliktu ról społecznych; ▪ dostrzega zmienność i ciągłość w postrzeganiu ról społecznych; ▪ ocenia [z różnych perspektyw] sposoby zapobiegania powstawaniu konfliktu ról społecznych; ▪ wymienia problemy związane z klasyfikacją grup społecznych; ▪ analizuje konsekwencje braku zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka z różnych perspektyw: np. jednostki i społeczeństwa; ▪ polityki i kultury; ▪ na wybranych przykładach analizuje wpływ różnorodnych czynników na spójność grup społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia różnice w postrzeganiu postaw i zachowań charakterystycznych dla różnych ról społecznych w odmiennych kręgach cywilizacyjnych oraz dawniej i dzisiaj; ▪ przedstawia i porównuje różne teorie klasyfikacji potrzeb człowieka; ▪ samodzielnie opracowuje i analizuje ankiety dotyczące, np. funkcjonowania człowieka w różnych formach życia społecznego, poziomu zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka i konsekwencji z tym związanych.

				<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia czynniki sprzyjające spójności grup społecznych; ▪ podaje sposoby zaspokajania potrzeb człowieka; ▪ wymienia konsekwencje braku zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka; ▪ porównuje cechy różnych form życia społecznego. 		
2. Osobowość człowieka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ klasyczne koncepcje osobowości: teorie psychodynamiczne, społeczno-poznawcze i humanistyczne, ich główne założenia i najważniejsi przedstawiciele; ▪ czynniki wpływające na zachowanie człowieka: <ul style="list-style-type: none"> – racjonalność, emocje, uczucia, – temperament i charakter; ▪ rodzaje inteligencji – inteligencja emocjonalna; ▪ kształtowanie i zmiana postaw – warunki skutecznej perswazji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia podstawowe elementy definiujące osobowość człowieka; ▪ podaje przykłady czynników wpływających na zachowanie człowieka; ▪ rozpoznaje podstawowe sposoby perswazji; ▪ podaje przykłady postaw pozytywnych i negatywnych społecznie. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia podstawowe koncepcje osobowości; ▪ wymienia czynniki wpływające na osobowość, zachowanie i postawy człowieka; ▪ wymienia podstawowe rodzaje inteligencji; ▪ wskazuje różnice pomiędzy manipulacją a perswazją; ▪ rozpoznaje przykłady postaw konformistycznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przedstawia różnice pomiędzy pojęciami: osobowość, temperament i charakter; ▪ porównuje różne rodzaje inteligencji; ▪ wymienia twórców i założenia klasycznych koncepcji osobowości; ▪ rozpoznaje działania ludzi wynikające z emocji i racjonalności; ▪ przedstawia pozytywne i negatywne aspekty postawy konformistycznej; ▪ wymienia czynniki podnoszące skuteczność perswazji; ▪ rozpoznaje techniki perswazji i manipulacji w wybranych przekazach publicystycznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje różne koncepcje osobowości; ▪ wyjaśnia, z czego wynikają różnice w klasyfikowaniu osobowości; ▪ analizuje pozytywne i negatywne aspekty oddziaływania emocji na zachowanie człowieka; ▪ ocenia [z różnych perspektyw] wybrane zachowania i postawy; ▪ analizuje skuteczność technik perswazji i manipulacji w wybranych przekazach publicystycznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dokonuje krytycznej analizy wybranych koncepcji osobowości; ▪ dokonuje krytycznej analizy wybranych technik panowania nad emocjami.

<p>3. Wartości i normy społeczne</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wartości i ich rola w życiu człowieka – wartości a światopogląd i styl życia; ▪ wartości afirmowane w polskim społeczeństwie i wybranych społeczeństwach europejskich; ▪ normy społeczne i ich rodzaje; ▪ skutki łamania norm społecznych – sankcje społeczne; ▪ postawy wobec norm społecznych (aprobata, konformizm, nonkonformizm – ich wady i zalety); ▪ mechanizm kontroli społecznej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia wartości ważne w swoim życiu; ▪ podaje przykłady norm społecznych; ▪ dostrzega różne postawy wobec norm społecznych; ▪ odróżnia pojęcia: wartości, światopogląd, styl życia . 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stosuje, np. do opisu sytuacji pojęcia: wartości , światopogląd i styl życia; ▪ odczytuje z prostych źródeł informacji [tekst narracyjny i normatywny, wykres, tabela, plakat] wartości afirmowane w polskim społeczeństwie; ▪ rozpoznaje postawę hedonistyczną i eudajmonistyczną; ▪ wymienia czynniki wpływające na światopogląd i styl życia ; ▪ wymienia podstawowe rodzaje norm społecznych; ▪ wymienia podstawowe skutki łamania norm społecznych; ▪ wymienia podstawowe formy kontroli społecznej; ▪ rozpoznaje przykłady sankcji społecznych; ▪ rozpoznaje podstawowe postawy wobec łamania norm społecznych: aprobata, konformizm, nonkonformizm. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje, na podstawie źródeł, wartości afirmowane w społeczeństwie polskim i wybranych społeczeństwach europejskich; ▪ porównuje, na podstawie źródeł, wartości afirmowane w różnych grupach/ warstwach społeczeństwa polskiego; ▪ porównuje postawę hedonistyczną i eudajmonistyczną; ▪ wyjaśnia pojęcie: <i>pluralizm wartości</i>; ▪ na podstawie różnorodnych źródeł rozpoznaje rodzaje norm społecznych; ▪ analizuje wybrane sytuacje dotyczące przestrzegania norm społecznych [przyczyny łamania norm społecznych, przejawy, skutki, rodzaje sankcji społecznych]; ▪ przedstawia wady i zalety różnorodnych postaw wobec norm społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje, na wybranych przykładach, funkcjonowanie norm społecznych pod kątem ciągłości i zmienności; ▪ porównuje i ocenia , z różnych perspektyw, stosowane w społeczeństwie polskim sankcje społeczne [np. skuteczności, etyczności, afirmacji społecznej]; ▪ analizuje wybrane przykłady postaw wobec norm społecznych [przyczyny, skutki, wady, zalety]; ▪ wyjaśnia znaczenie <i>pluralizmu wartości</i> dla funkcjonowania społeczeństwa demokratycznego i przedstawia problemy wynikające ze stosowania tej zasady; ▪ analizuje, ocenia, prezentuje własne stanowisko wobec problemu <i>kryzysu wartości</i> we współczesnym świecie. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ gromadzi informacje i analizuje sytuacje dotyczące przestrzegania norm społecznych w wybranych, europejskich i pozaeuropejskich społeczeństwach [przyczyny łamania norm społecznych, przejawy, skutki, rodzaje sankcji społecznych]; ▪ przygotowuje ankietę, oraz wizualizuje i analizuje jej wyniki, dotyczącą, np. <ul style="list-style-type: none"> – wartości afirmowanych w swojej grupie rówieśniczej, – stosunku do poszczególnych norm społecznych; – postaw wobec norm społecznych; ▪ przygotowuje i przeprowadza debatę dotyczącą, np. kryzysu wartości we współczesnym świecie.
<p>4. Socjalizacja</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ socjalizacja pierwotna i wtórna; ▪ główne instytucje socjalizacji; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia podstawowe elementy pojęcia socjalizacja; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia pojęcie: <i>człowiek jest istotą społeczną</i>; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia znaczenie procesu socjalizacji dla prawidłowego funkcjonowania 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przedstawia zależności pomiędzy procesem socjalizacji a poszczególnymi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje przykłady niepowodzeń socjalizacyjnych [przyczyny, skutki];

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ socjalizacja odwrócona; ▪ resocjalizacja 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje przykłady działań/sytuacje sprzyjające procesowi socjalizacji; ▪ podaje przykłady osób i instytucji mających wpływ na proces socjalizacji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ odróżnia socjalizację pierwotną od socjalizacji wtórnej; ▪ wymienia osoby i instytucje mające wpływ na socjalizację pierwotną i wtórnią; ▪ wyjaśnia pojęcie: <i>resocjalizacja</i>. 	<p>człowieka w społeczeństwie;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje socjalizację pierwotną i socjalizację wtórnią; ▪ omawia rolę rodziny w procesie socjalizacji; ▪ analizuje przepisy Konstytucji RP w odniesieniu do procesu socjalizacji pierwotnej; ▪ na wybranych przykładach wyjaśnia znaczenie pojęcia: <i>socjalizacja odwrócona</i>; podaje jego przyczyny; ▪ przedstawia instytucje i mechanizmy sprzyjające procesowi socjalizacji. 	<p>fazami rozwojowymi dziecka;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia zjawiska cywilizacyjne mające wpływ na proces socjalizacji we współczesnym społeczeństwie polskim/europejskim; ▪ porównuje procesy socjalizacyjne w różnych typach społeczeństw, np. społeczeństwie tradycyjnym i postindustrialnym. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje trudności socjalizacyjne występujące w społeczeństwie nowoczesnym, np. wynikające ze – zmieniającej się roli rodziny, – zmieniającego się sposobu funkcjonowania grup rówieśniczych, – rosnącej anonimowości, czy mobilności poziomej.
5. Rodzina dawniej i dziś	<ul style="list-style-type: none"> ▪ skład rodziny i jej funkcje, typy rodzin; ▪ zmiany w funkcjonowaniu rodziny: rodzina tradycyjna a demokratyczna, nowe formy relacji rodzinnych, kryzys rodziny; eurosieroctwo ▪ sytuacja rodziny w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady zadań wykonywanych przez rodzinę; ▪ podaje przykłady praw i obowiązków członków rodziny; ▪ podaje przykłady problemów związanych z funkcjonowaniem rodziny we współczesnej Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia cechy rodziny jako grupy społecznej; ▪ wymienia funkcje rodziny i podaje przykłady ich realizacji; ▪ rozpoznaje różne typy rodzin funkcjonujące we współczesnym społeczeństwie polskim; ▪ rozróżnia pojęcia: <i>patriarchat</i> i <i>matriarchat</i>; <i>monogamia</i> i <i>poligamia</i>; ▪ wymienia podstawowe problemy funkcjonowania 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ omawia zasady zawierania małżeństwa w prawie polskim; ▪ analizuje przepisy Konstytucji RP w odniesieniu do rodziny; ▪ porównuje różne typy rodzin funkcjonujące we współczesnym społeczeństwie polskim; ▪ wyjaśnia pojęcia i podaje przykłady: <i>patriarchat</i> i <i>matriarchat</i>; <i>monogamia</i> i <i>poligamia</i>; <i>rodzina</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przedstawia wpływ procesów cywilizacyjnych na funkcjonowanie rodzin we współczesnym świecie (np. .eurosieroctwo); ▪ przedstawia pozytywne i negatywne aspekty odchodzenia od tradycyjnego modelu funkcjonowania rodziny; ▪ analizuje wybrane problemy funkcjonowania rodziny we 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza debatę dotyczącą, np. problemu <i>kryzysu współczesnej rodziny</i>; ▪ przygotowuje ankietę, oraz wizualizuje i analizuje jej wyniki, dotyczącą, np. poglądów rówieśników na temat typów oraz funkcji rodziny we współczesnym świecie; ▪ analizuje i prezentuje inny niż europejski model funkcjonowania rodziny we współczesnym świecie,

			rodziny we współczesnej Polsce.	<i>matrylinearna i patrylinearna</i> ; <ul style="list-style-type: none"> wymienia cechy rodziny tradycyjnej; przedstawia podstawowe kierunki zmian zachodzące w rodzinach europejskich na przestrzeni dziejów. 	współczesnej Polsce [przyczyny, przejawy, skutki].	np. w wybranych rdzennych grupach autochtonicznych na różnych kontynentach.
6. Człowiek wobec inności	<ul style="list-style-type: none"> tolerancja a akceptacja; przyczyny, przejawy i skutki nietolerancji, stygmatyzacji, stereotypizacji; źródła podziałów na „swoich” i „obcych” oraz ich konsekwencje; zjawisko alienacji; sposoby przeciwdziałania negatywnym postawom wobec innych 	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje postawy tolerancji i nietolerancji; podaje przykłady stereotypów; podaje przykłady funkcjonujących w społeczeństwie polskim podziałów na <i>swoich</i> i <i>obcych</i> 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia różnicę pomiędzy pojęciami: <i>tolerancja</i> i <i>akceptacja</i>; rozpoznaje przykłady alienacji; wymienia podstawowe przyczyny i skutki funkcjonujących w społeczeństwie podziałów na <i>swoich</i> i <i>obcych</i>; podaje podstawowe przyczyny i skutki nietolerancji; podaje przykłady zachowań świadczących o nietolerancji; rozpoznaje zachowania wynikające z negatywnych postaw wobec innych; wymienia sposoby przeciwdziałania negatywnym postawom społecznym. 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia różnicę pomiędzy pojęciami: <i>tolerancja</i> i <i>akceptacja</i> a <i>afirmacja</i>; analizuje przepisy Konstytucji RP odnoszące się do postawy tolerancji; wyjaśnia, na czym polega <i>alienacja</i>; uzasadnia konieczność przeciwdziałania stygmatyzacji i stereotypizacji; wyjaśnia różnicę pomiędzy pojęciami: <i>stygmatyzacja</i> i <i>stereotypizacja</i>; wymienia przyczyny i skutki negatywnych postaw wobec innych; wyjaśnia przyczyny i skutki alienacji. 	<ul style="list-style-type: none"> ocenia, z różnych perspektyw, wybrane kampanie społeczne dotyczące przeciwdziałania negatywnym postawom społecznym; analizuje przykłady negatywnych postaw wobec innych, stygmatyzacji i stereotypizacji występujących w społeczeństwie polskim [przyczyny, przejawy, skutki]; buduje argumenty i kontrargumenty w sporach dotyczących tolerancji. 	<ul style="list-style-type: none"> przygotowuje i przeprowadza, np. na terenie szkoły, kampanię społeczną na rzecz przeciwdziałania wybranym, negatywnym postawom wobec innych; gromadzi, analizuje i prezentuje informacje dotyczące negatywnych postaw wobec innych; stereotypizacji i stygmatyzacji w wybranych państwach [przyczyny, przejawy, skutki].

7. Komunikacja interpersonalna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ komunikacja werbalna i niewerbalna; ▪ zasady aktywnego słuchania, ▪ asertywność – przykłady zwrotów asertywnych; ▪ taktyki autoprezentacji, ▪ przyczyny i przebieg konfliktów społecznych (zachowania stron, zjawisko eskalacji); ▪ metody rozwiązywania konfliktów: <ul style="list-style-type: none"> – mediacja, – negocjacje, – arbitraż; ▪ etapy procesu decyzyjnego; ▪ metody kreatywnego rozwiązywania problemów 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady komunikatów werbalnych i niewerbalnych; ▪ rozpoznaje nadawcę i odbiorcę komunikatu; ▪ rozpoznaje przykłady konfliktów społecznych; ▪ wymienia podstawowe sposoby rozwiązywania sporów. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia cechy prawidłowo skonstruowanego komunikatu; ▪ wymienia czynniki utrudniające prawidłowe komunikowanie się; ▪ wymienia sposoby przekazywania komunikatów niewerbalnych; ▪ rozpoznaje podstawowe postawy wobec konfliktu; ▪ wskazuje podstawowe różnice pomiędzy negocjacjami, mediacją i arbitrażem; ▪ wymienia cechy, które powinien posiadać mediator i arbitrer; ▪ podaje przykłady komunikatów/zwrotów w asertywnych; ▪ wymienia podstawowe zasady autoprezentacji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia znaczenie komunikatów niewerbalnych; ▪ podaje sposoby ograniczania czynników utrudniających prawidłowe komunikowanie się; ▪ porównuje [wskazuje pozytywne i negatywne aspekty] różne postawy wobec konfliktu; ▪ wymienia zasady prawidłowo prowadzonej negocjacji; ▪ uzasadnia konieczność postawy asertywnej; ▪ stosuje zasady prawidłowej autoprezentacji; ▪ zna i stosuje metody rozwiązywania problemów w sytuacjach typowych; ▪ wymienia etapy procesu decyzyjnego. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje formy komunikatów niewerbalnych w wybranych przekazach medialnych; ▪ na wybranych przykładach analizuje czynniki sprzyjające i utrudniające komunikację [symulacje; przekazy medialne]; ▪ porównuje i ocenia różne taktyki autoprezentacji; ▪ przedstawia pozytywne i negatywne aspekty różnych sposobów rozwiązywania konfliktów; ▪ uzasadnia dobór sposobu rozwiązywania konfliktu w zależności od rodzaju/cech konfliktu i uczestniczących w nim stron. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ stosuje metody kreatywnego rozwiązywania problemów w sytuacjach nietypowych.
II. KULTUROWA RÓŻNORODNOŚĆ SPOŁECZEŃSTWA						
1. Rodzaje społeczeństw	<ul style="list-style-type: none"> ▪ charakterystyka typów społeczeństw: zbieracko-łowieckiego, nomadycznego, rolniczego, przemysłowego, poprzemysłowego; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady różnych typów społeczeństw; ▪ wymienia cechy współczesnego społeczeństwa [otwarte, informacyjne, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia podstawowe cechy różnych typów społeczeństw; ▪ rozpoznaje podstawowe typy społeczeństw; ▪ rozpoznaje cechy współczesnego społeczeństwa 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje różne typy społeczeństw; ▪ podaje przykłady wybranych współczesnych społeczeństw: <ul style="list-style-type: none"> – zbieracko-łowieckich, – nomadycznych, – rolniczych; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ gromadzi, prezentuje i analizuje informacje na temat wybranych współczesnych społeczeństw: <ul style="list-style-type: none"> – zbieracko-łowieckich, – nomadycznych, – rolniczych; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza debatę dotyczącą szans, zagrożeń i wyzwań stojących przed współczesnymi społeczeństwami postindustrialnymi;

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ charakterystyka jednego ze współczesnych społeczeństw: <ul style="list-style-type: none"> – zbieracko-łowickich, – nomadycznych, – rolniczych; ▪ cechy współczesnych społeczeństw (otwarte, informacyjne, konsumpcyjne, masowe); ▪ porównanie społeczeństw przemysłowych i poprzemysłowych, tradycyjnych i nowoczesnych; ▪ cechy tradycyjnej społeczności wiejskiej 	konsumpcyjne, masowe].	<p>postindustrialnego [otwarte, informacyjne, konsumpcyjne, masowe];</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia cechy tradycyjnej społeczności wiejskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia istotę cech współczesnego społeczeństwa [otwarte, informacyjne, konsumpcyjne, masowe]; ▪ wymienia zjawiska cywilizacyjne mające wpływ na cechy współczesnego społeczeństwa postindustrialnego. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przedstawia szanse, zagrożenia i wyzwania stojące przed współczesnym społeczeństwem postindustrialnym; ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat współczesnego społeczeństwa postindustrialnego. 	
2. Kultura	<ul style="list-style-type: none"> ▪ różne definicje i rodzaje kultury; ▪ typy kultur według Margaret Mead i funkcjonujące w nich modele socjalizacji; ▪ źródła zmian kulturowych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia potoczne znaczenie pojęcia <i>kultura</i>; ▪ wymienia podstawowe rodzaje kultur; ▪ rozpoznaje elementy polskiej kultury narodowej. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady różnych definicji pojęcia <i>kultura</i>; ▪ wymienia czynniki/sposoby upowszechniania wzorców kulturowych; ▪ wymienia czynniki sprzyjające zmianom kulturowym; ▪ wymienia elementy charakterystyczne dla polskiej kultury narodowej. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje różne definicje pojęcia <i>kultura</i>; ▪ wyjaśnia pojęcie <i>krąg kulturowy</i>; ▪ wymienia elementy charakterystyczne dla europejskiego kręgu kulturowego; ▪ przedstawia rolę kultury w kształtowaniu świadomości narodowej; ▪ analizuje przepisy Konstytucji RP w odniesieniu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ charakteryzuje typy kultur według Margaret Mead; ▪ analizuje wpływ zjawiska globalizacji na przemiany kulturowe współczesnego świata; ▪ analizuje przykłady zmienności i ciągłości europejskich/polskich wzorców kulturowych na przestrzeni wieków. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza na terenie szkoły [lub innej społeczności lokalnej] przedsięwzięcie propagujące kulturę regionalną lub narodową.

				do kultury, kultury narodowej i twórczości artystycznej.		
3. Zróżnicowanie kulturowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wielokulturowość społeczeństw; ▪ indywidualizm i kolektywizm jako jeden z wymiarów kultury: <ul style="list-style-type: none"> – cechy kultur indywidualistycznych i kultur kolektywistycznych – przykłady współczesnych kultur o silnych cechach indywidualistycznych (społeczeństwa Zachodu) i kolektywistycznych (społeczeństwa Ameryki Południowej, Azji, Afryki); ▪ postrzeganie innych kultur: <ul style="list-style-type: none"> – etnocentryzm (interpretowanie i ocenianie innych kultur w kategoriach kultury własnej), – relatywizm kulturowy (interpretowanie i ocenianie innych kultur w jej własnych kategoriach), – przykłady deformacji w postrzeganiu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia podstawowe czynniki różnicujące kultury [np. język, religia, obyczaje]; ▪ wymienia podstawowe czynniki sprzyjające powstawaniu społeczeństw wielokulturowych we współczesnym świecie; ▪ wymienia podstawowe problemy wynikające z rosnącego zróżnicowania kulturowego współczesnej Europy. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje podstawową różnicę pomiędzy kulturami indywidualistycznymi a kulturami kolektywistycznymi; ▪ podaje przykłady społeczeństw indywidualistycznych i kolektywistycznych we współczesnym świecie; ▪ wyjaśnia, na czym polega zjawisko <i>szoku kulturowego</i>; ▪ wymienia podstawowe typy relacji pomiędzy kulturami [wymiana kulturowa, integracja, separacja]; ▪ podaje podstawową różnicę pomiędzy etnocentryzmem a relatywizmem kulturowym; ▪ podaje przykłady deformacji w postrzeganiu innych kultur. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje społeczeństwa indywidualistyczne i kolektywistyczne; ▪ wyjaśnia z czego wynika zjawisko <i>szoku kulturowego</i>; ▪ wymienia czynniki utrudniające prawidłowe relacje pomiędzy kulturami; ▪ rozpoznaje postawy etnocentryzmu i relatywizmu kulturowego; ▪ na podstawie tekstu publicystycznego analizuje problem deformacji w postrzeganiu innych kultur [przyczyny, przejawy, skutki]. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje przyczyny kształtowania społeczeństw indywidualistycznych i kolektywistycznych; ▪ porównuje postawę etnocentryczną z relatywizmem kulturowym; ▪ podaje przykłady indywidualizmu i kolektywizmu w kulturze europejskiej; ▪ analizuje wielokulturowe korzenie kultury polskiej odwołując się do tradycji I i II Rzeczypospolitej; ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat multikulturalizmu. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza debatę dotyczącą, np. <ul style="list-style-type: none"> – indywidualizmu i kolektywizmu w kulturze europejskiej; – szans i zagrożeń wynikających z rosnącego zróżnicowania kulturowego Europy.

	<p>innych kultur – analiza problemu na podstawie wybranych fragmentów publikacji Marcina Floriana Gawryckiego <i>W pogoni za wyobrażeniami. Próba interpretacji polskiej literatury podróźniczej poświęconej Ameryce Łacińskiej</i></p>					
4. Kultura masowa	<ul style="list-style-type: none"> ▪ cechy kultury masowej; ▪ wartości i wzory propagowane przez kulturę masową; ▪ pozytywne i negatywne aspekty funkcjonowania kultury masowej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje podstawowe cechy kultury masowej; ▪ wymienia współczesne sposoby rozpowszechniania kultury masowej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje przykłady kultury masowej i kultury wysokiej; ▪ podaje przykłady pozytywnej i negatywnej roli internetu dla rozwoju i upowszechniania twórczości artystycznej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje pozytywne i negatywne aspekty funkcjonowania kultury masowej; ▪ porównuje cechy kultury masowej i kultury wysokiej; ▪ wyjaśnia na czym polega proces <i>homogenizacji</i> form kultury; ▪ wyjaśnia, na czym polegają zmiany zachodzą w kulturze masowej w związku z upowszechnieniem się internetu; ▪ wyjaśnia pojęcie <i>przemysł kulturalny</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ na wybranych przykładach analizuje wartości i wzory propagowane przez kulturę masową; ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat – społecznej roli kultury masowej; – roli internetu w rozwoju i upowszechnianiu twórczości artystycznej; – roli kultury masowej w upowszechnianiu polskich wartości, wzorów i postaw. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza debatę dotyczącą, np. społecznej roli kultury masowej; ▪ przygotowuje ankietę, oraz wizualizuje i analizuje jej wyniki, dotyczące, np. poglądów rówieśników na temat oddziaływania kultury masowej na ich postawy, wartości, zachowania.
5. Religia jako zjawisko społeczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ społeczne i indywidualne aspekty religii (religijność, wiara); ▪ identyfikacja religijna ludności świata; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ określa identyfikację religijną większości społeczeństwa polskiego; ▪ podaje nazwy religii dominujących w Europie; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozróżnia pojęcia: <i>religia, religijność, wiara</i>; ▪ wymienia główne religie współczesnego świata; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia pojęcia: <i>religia, religijność, wiara</i>; ▪ wyjaśnia pojęcie: <i>agnostyk</i>; ▪ analizuje przepisy Konstytucji RP 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ omawia mapę religijną współczesnego świata; ▪ omawia przyczyny i skutki zmian zachodzących w religijności, w tym w identyfikacji 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje prezentację dotyczącą, np. – specyfiki obrzędowości dorocznej charakterystycznej dla swojego regionu;

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ religijność społeczeństw zachodnich (sekularyzacja, prywatyzacja religii); ▪ stosunki wyznaniowe w Polsce; ▪ charakterystyka religijności polskiego społeczeństwa: <ul style="list-style-type: none"> – identyfikacja religijna, – poziom zaangażowania w praktyki religijne, – terytorialne zróżnicowanie zaangażowania religijnego, ▪ rola rytuałów, obrzędów i tradycji w życiu współczesnego człowieka: <ul style="list-style-type: none"> – religijny i pozareligijny aspekt obrzędów przejścia, – tradycyjna obrzędowość doroczna w polskiej kulturze współczesnej 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje podstawowe cechy religijności społeczeństwa polskiego i społeczeństw zachodnich; ▪ wymienia podstawowe problemy dotyczące religijności społeczeństw zachodnich, np. sekularyzacja; ▪ rozpoznaje elementy tradycyjnej obrzędowości dorocznej w polskiej kulturze współczesnej. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia formy organizacji religijnych; ▪ wyjaśnia pojęcie: <i>ateizm</i>; ▪ określa rolę religii w społeczeństwie; ▪ rozpoznaje podstawowe problemy dotyczące religijności społeczeństw zachodnich, np. sekularyzacja, prywatyzacja religii; ▪ wymienia główne elementy obrzędowości dorocznej w polskiej kulturze współczesnej; ▪ podaje przykłady obrzędów przejścia w życiu współczesnych ludzi. 	<p>odnoszące się do stosunków wyznaniowych w Polsce;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia największe wspólnoty wyznaniowe w Polsce; ▪ dostrzega zmienność i ciągłość w identyfikacji religijnej społeczeństw zachodnich; ▪ omawia zmiany zachodzące w religijności społeczeństwa polskiego; ▪ porównuje religijność społeczeństwa polskiego i społeczeństw zachodnich; ▪ omawia główne elementy obrzędowości dorocznej charakterystyczne dla swojego regionu; ▪ wyjaśnia pojęcia: <i>sekularyzacja</i> i <i>prywatyzacja religii</i>; ▪ określa religijny i pozareligijny aspekt obrzędów przejścia. 	<p>religijnej, społeczeństwa polskiego i społeczeństw zachodnich;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje, z różnych perspektyw, rolę rytuałów, obrzędów i tradycji w życiu współczesnego człowieka. 	<ul style="list-style-type: none"> – rytuałów przejścia w innych niż europejski kręgach kulturowych; – jednej ze wspólnot wyznaniowych w Polsce.
6. Subkultury młodzieżowe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ typologia subkultur młodzieżowych w Polsce; ▪ psychologiczny i społeczny aspekt powstawania 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady subkultur młodzieżowych w Polsce; ▪ podaje przykłady elementów 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia główne subkultury młodzieżowe w Polsce; ▪ wymienia przyczyny przystępowania 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ omawia podstawowe rodzaje subkultur; ▪ wymienia pozytywne i negatywne aspekty funkcjonowania 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje współczesne subkultury; ▪ porównuje cechy współczesnych subkultur i subkultur 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza debatę dotyczącą, np. stosunku współczesnej młodzieży do subkultur.

	<p>subkultur (źródła kontestacji i niedostosowania społecznego młodzieży);</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ charakterystyka najważniejszych subkultur, analiza słabych i mocnych stron wizji rzeczywistości wybranej subkultury 	<p>decydujących o odrębności danej subkultury.</p>	<p>młodych ludzi do subkultur;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia elementy decydujące o odrębności danej subkultury; ▪ charakteryzuje wybraną subkulturę młodzieżową; ▪ wyjaśnia znaczenie pojęcia: <i>subkultura</i>. 	<p>subkultur młodzieżowych;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje najważniejsze subkultury młodzieżowe w Polsce dawniej i dzisiaj; ▪ analizuje słabe i mocne strony wizji rzeczywistości wybranej subkultury. 	<p>charakterystycznych dla pokolenia rodziców i dziadków;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat – zmiernych ery subkultur; – społecznej roli subkultur młodzieżowych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje ankietę, oraz wizualizuje i analizuje jej wyniki, dotyczącą, np. – poglądów rówieśników na temat współczesnych subkultur; – roli, jaką odegrały subkultury w życiu poprzedniego pokolenia [nauczycieli / rodziców / dziadków].
<p>7. Spory światopoglądowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ uczestnicy sporów światopoglądowych: – obywatele, – instytucje państwowe, – partie polityczne, organizacje pozarządowe i instytucje religijne; ▪ rola mediów i instytucji eksperckich w sporach światopoglądowych; ▪ współczesne spory światopoglądowe (w kontekście etycznym, prawnym, społeczno-ekonomicznym): – aborcja, – związki osób tej samej płci, – kara śmierci, – zapłodnienie in vitro, – eutanazja, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady współczesnych sporów światopoglądowych; ▪ określa swoje stanowisko wobec wybranych sporów światopoglądowych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia podmioty uczestniczące w sporach światopoglądowych; ▪ wskazuje istotę wybranych sporów światopoglądowych; ▪ określa poglądy poszczególnych podmiotów w wybranych sporach światopoglądowych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje przepisy Konstytucji RP odnoszące się do swobody wyrażania swoich poglądów; ▪ omawia istotę toczących się w Polsce sporów światopoglądowych; ▪ określa rolę poszczególnych podmiotów, w tym mediów i instytucji eksperckich, w sporach światopoglądowych; ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat wybranych sporów światopoglądowych; ▪ wyjaśnia, czym są i jaką odgrywają rolę tzw. <i>think tanki</i>; ▪ podaje przykłady organizacji typu watchdog w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje główne spory światopoglądowe w Polsce [przyczyny, przebieg, konsekwencje, zmienność postaw]; ▪ analizuje i prezentuje aktywność wybranych podmiotów, zaangażowanych w toczące się w Polsce spory światopoglądowe. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza debatę dotyczącą wybranego sporu światopoglądowego; ▪ przygotowuje film, lub inną formę publikacji, dotyczącą jednego z toczących się współcześnie sporów światopoglądowych.

	– inżynieria genetyczna					
Rozdział 3. Funkcjonowanie społeczeństwa						
1. Struktura społeczna	<ul style="list-style-type: none"> ▪ charakterystyka pojęć: struktura społeczna, stratyfikacja, klasa społeczna, warstwa społeczna; ▪ podstawowe kryteria stratyfikacji społecznej: położenie materialne, zróżnicowanie zawodowe, status społeczny, władza; ▪ ruchliwość (mobilność) społeczna: jej rodzaje (pionowa i pozioma) oraz czynniki; ▪ źródła degradacji i awansu społecznego 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia podstawowe kryteria różnicujące ludzi / określające ich pozycję społeczną; ▪ podaje przykłady ruchliwości społecznej we współczesnym świecie, w tym w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje przykłady ruchliwości pionowej i poziomej; ▪ rozpoznaje przykłady degradacji i awansu społecznego; ▪ wymienia podstawowe kryteria stratyfikacji społecznej; ▪ odróżnia warstwę społeczną od klasy społecznej; ▪ wyjaśnia pojęcia: <i>stratyfikacja społeczna</i> i <i>migracja</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ określa przyczyny i konsekwencje ruchliwości pionowej i poziomej we współczesnym świecie, w tym w Polsce; ▪ określa źródła degradacji i awansu społecznego; ▪ porównuje pojęcia: <i>warstwa</i> i <i>klasa społeczna</i>; ▪ omawia poglądy Karola Marksa i Maxa Webera dotyczące stratyfikacji; ▪ wyjaśnia społeczne znaczenie klasy średniej; ▪ wyjaśnia różnicę pomiędzy otwartym i zamkniętym typem stratyfikacji społecznej. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia zależności pomiędzy współczesnymi zjawiskami cywilizacyjnymi, a zmianami zachodzącymi w strukturze społeczeństw zachodnich; ▪ porównuje poglądy Karola Marksa i Maxa Webera dotyczące stratyfikacji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ opracowuje prezentację, w której przedstawia strukturę społeczeństwa zachodniego, w tym charakter i dynamikę zachodzących w nim zmian.
2. Przemiany społeczne w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> ▪ struktura warstwowa społeczeństwa polskiego w okresie PRL; ▪ transformacja ustrojowa w Polsce i jej następstwa; ▪ sposoby adaptacji klas społecznych do zmian społeczno-gospodarczych w Polsce; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia podstawowe różnice pomiędzy stratyfikacją społeczeństwa polskiego w okresie PRL-u i współcześnie; ▪ podaje przykłady kategorii społeczno-zawodowych we współczesnej Polsce; ▪ podaje przykłady różnych postaw wobec transformacji ustrojowej w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia cechy charakterystyczne <i>homo sovieticus</i>; ▪ wymienia główne zmiany, które nastąpiły w Polsce po upadku komunizmu; ▪ wymienia główne konsekwencje społeczne transformacji ustrojowej w Polsce; ▪ przedstawia typowe formy przystosowania 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia pojęcie: <i>nomenklatura partyjna</i>; ▪ wyjaśnia przyczyny i konsekwencje [społeczno-ekonomiczne, kulturowe i polityczne] postaw i zachowań charakterystycznych dla <i>homo sovieticus</i>; ▪ porównuje sytuację społeczno-ekonomiczną 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje charakter i dynamikę zmian zachodzących w społeczeństwie polskim; w tym w poszczególnych warstwach i klasach społecznych, po 1989 r. ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat, np. – roli inteligencji we współczesnym 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ opracowuje prezentację, w której – porównuje strukturę społeczeństwa polskiego z wybranymi społeczeństwami zachodnimi; – przedstawia proces przystosowania się do zmiany systemowej w wybranych społeczeństwach postkomunistycznych

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ cechy charakterystyczne <i>homo sovieticus</i>, np. bierność, roszczeniowość wobec państwa; ▪ <i>homo sovieticus</i> a przemiany polityczne i społeczne w Polsce; ▪ inteligencja jako warstwa społeczna: rola w polskim społeczeństwie, dyferencjacja po 1989 r.; ▪ struktura warstwowa współczesnego społeczeństwa polskiego; ▪ niekonwencjonalne formy przystosowania się do zmiany systemowej – analiza problemu na podstawie wybranych fragmentów pracy Caroline Humphrey <i>Koniec radzieckiego życia. Ekonomie życia codziennego po socjalizmie</i> 		<p>się do zmiany systemowej;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia pojęcie: <i>adaptacja społeczna</i>; ▪ wymienia podstawowe warstwy / kategorie społeczno-zawodowe współczesnego społeczeństwa polskiego; ▪ wymienia podstawowe cechy inteligencji jako warstwy społecznej. 	<p>i polityczną w Polsce w okresie komunizmu i po jego upadku;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ charakteryzuje podstawowe warstwy / kategorie społeczno-zawodowe współczesnego społeczeństwa polskiego; ▪ przedstawia zjawisko dyferencjacji inteligencji polskiej po 1989 r.; ▪ na podstawie tekstu publicystycznego przedstawia niekonwencjonalne formy przystosowania się do zmiany systemowej. 	<p>społeczeństwie polskim; – oceny przebiegu i skutków transformacji ustrojowej w Polsce;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje zamiany zachodzące w społeczeństwie polskim po upadku komunizmu z procesem zmian zachodzących w innym społeczeństwie postkomunistycznym. 	[innych niż społeczeństwo polskie].
3. Nierówności społeczne	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymiary nierówności społecznych (np. nierówności dochodowe, nierówne 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady nierówności we współczesnych społeczeństwach, w tym 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia kryteria/wymiary nierówności społecznych; ▪ charakteryzuje typowy konflikt społeczno- 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje wyniki pomiaru poziomu nierówności w społeczeństwie – wskaźnik Giniego; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje wybrane konflikty społeczno-ekonomiczne [przyczyny, przejawy, skutki]; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza, np. na terenie szkoły, kampanię społeczną na rzecz zmniejszenia

	<p>traktowanie, nierówności szans życiowych);</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pomiar poziomu nierówności w społeczeństwie – wskaźnik Giniego; ▪ skala nierówności społecznych w Polsce w porównaniu z innymi państwami europejskimi; ▪ skutki społeczne, kulturowe, polityczne nierówności społecznych; ▪ charakterystyka wybranych konfliktów społeczno-ekonomicznych na świecie: przyczyny, przejawy, skutki 	<p>w społeczeństwie polskim;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady konfliktów społeczno-ekonomicznych na świecie. 	<p>ekonomiczny [przyczyny, przejawy, skutki];</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia przyczyny i skutki nierówności społecznych; ▪ podaje przykłady działań państwa na rzecz ograniczenia nierówności społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje skalę nierówności społecznych w Polsce i innych państwach europejskich; ▪ wyjaśnia pojęcie: <i>społeczeństwo bezklasowe</i>; ▪ charakteryzuje działania państwa polskiego na rzecz ograniczenia nierówności społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat pozytywnych i negatywnych aspektów nierówności społecznych; ▪ dokonuje krytycznej analizy wybranych działań państwa polskiego na rzecz ograniczenia nierówności społecznych. 	<p>nierówności społecznych.</p>
<p>4. Wykluczenie społeczne i jego konsekwencje</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przyczyny, przejawy i skutki wykluczenia społecznego; ▪ bezrobocie: przyczyny i skutki, sytuacja osób młodych na rynku pracy; ▪ ubóstwo i jego wymiary (ubóstwo skrajne i relatywne); ▪ zwalczanie problemów społecznych: – sposoby przeciwdziałania 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady wykluczenia społecznego; ▪ podaje przykłady działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, bezrobociu, ubóstwu; ▪ rozpoznaje zjawisko skrajne; ubóstwa; ▪ podaje przykłady ubezpieczeń społecznych w Polsce 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wyjaśnia na czym polega zjawisko wykluczenia społecznego; ▪ wymienia typowe przejawy / formy wykluczenia; ▪ identyfikuje grupy społeczne szczególnie narażone na wykluczenie; ▪ wymienia podmioty / organy władzy / instytucje / organizacje zobowiązane do prowadzenia walki 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przyczyny i skutki wykluczenia społecznego; ▪ charakteryzuje wybrane działania na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu; ▪ wymienia główne typy bezrobocia; ▪ wymienia przyczyny i skutki bezrobocia wśród osób młodych; ▪ charakteryzuje formy zwalczania bezrobocia; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ dokonuje krytycznej analizy wybranych działań na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu; ▪ analizuje zjawisko bezrobocia i ubóstwa w Polsce po 1989 roku [skala, rodzaj, zasięg społeczny i geograficzny, dynamika]; ▪ dokonuje krytycznej analizy funkcjonowania 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza, np. na terenie szkoły, kampanię społeczną na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, bezrobociu, lub ubóstwu.

	<p>bezrobociu i wykluczeniu społecznemu; – zadania ZUS, – system obowiązkowych ubezpieczeń społecznych (ubezpieczenia emerytalne, rentowe, chorobowe, od wypadków).</p>		<p>z wykluczeniem społecznym;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia instrumenty aktywnej polityki społecznej; ▪ podaje główne przyczyny i skutki bezrobocia i ubóstwa; ▪ wymienia główne zadania systemu ubezpieczeń społecznych; ▪ podaje przykłady zadań wykonywanych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych; ▪ wymienia rodzaje ubezpieczeń społecznych w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ klasyfikuje zjawisko ubóstwa; ▪ wymienia główne zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych; ▪ charakteryzuje poszczególne rodzaje ubezpieczeń społecznych w Polsce. 	<p>systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce.</p>	
<p>5. Imigranci w Europie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ charakterystyka pojęć: migracja, emigracja, imigracja, uchodźctwo, ▪ uwarunkowania polityczne, społeczno-ekonomiczne, demograficzne i kulturowe migracji; ▪ społeczno-ekonomiczne, kulturowe i polityczne konsekwencje migracji z perspektywy społeczeństw przyjmujących i regionów wysyłających; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ rozpoznaje zjawisko migracji; ▪ wymienia główne przyczyny migracji we współczesnym świecie; ▪ wymienia podstawowe przyczyny i skutki zjawiska migracji. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prawidłowo postępuje się pojęciami: <i>migracja, emigracja, imigracja</i>; ▪ podaje przykłady szans i zagrożeń wynikających ze zjawiska migracji; ▪ wymienia główne przyczyny i przejawy kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie; ▪ wyjaśnia pojęcia: <i>uchodźca i deportacja</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wskazuje zależności pomiędzy procesami ekonomicznymi, politycznymi i kulturowymi zachodzącymi we współczesnym świecie a zjawiskiem migracji; ▪ analizuje zjawisko migracji z perspektywy społeczeństw przyjmujących i regionów wysyłających; ▪ charakteryzuje specyfikę sytuacji uchodźców; ▪ analizuje przepisy Konstytucji RP odnoszące się do migrantów, w tym uchodźców; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje zjawisko migracji w Polsce po 1989 roku [skala, rodzaj, zasięg społeczny i geograficzny, dynamika, szanse i zagrożenia]; ▪ charakteryzuje główne szlaki migracyjne na świecie; ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie [zagrożenia, sposoby przeciwdziałania, współdziałanie państw europejskich] 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza debatę na temat, np. – kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie; – postaw społeczeństwa polskiego wobec migrantów, w tym uchodźców; – polityki państwa polskiego wobec kryzysu migracyjnego we współczesnej Europie.

	<ul style="list-style-type: none"> dynamika i natężenie procesów migracyjnych w XXI wieku (kryzys migracyjny, szlaki migracyjne); imigranci w Polsce – charakterystyka wybranych grup 			<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje główne grupy migrantów we współczesnej Polsce. 	w rozwiązywaniu problemu].	
Rozdział 4. Naród i mniejszości narodowe						
1. Koncepcje narodu	<ul style="list-style-type: none"> charakterystyka pojęcia naród; koncepcje narodu: <ul style="list-style-type: none"> – polityczna – etniczno-kulturowa; drogi kształtowania się współczesnych narodów (od narodu do państwa; od państwa do narodu); czynniki narodotwórcze i sprzyjające zachowaniu tożsamości narodowej (m.in. język, kultura, historia, tradycja, świadomość narodowa) 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia podstawowe cechy narodu [koncepcja etniczno-kulturowa]; 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia współczesne koncepcje narodu; wymienia cechy narodu w koncepcji etniczno-kulturowej i koncepcji politycznej; wymienia podstawowe koncepcje kształtowania się narodów; wyjaśnia pojęcia: <i>narodowość</i> i <i>obywatelstwo</i>; wymienia czynniki narodotwórcze i sprzyjające kształtowaniu się tożsamości narodowej. 	<ul style="list-style-type: none"> na wybranych przykładach porównuje odmienne drogi kształtowania się współczesnych narodów; charakteryzuje czynniki narodotwórcze i sprzyjające kształtowaniu się tożsamości narodowej; analizuje przepisy Konstytucji RP odnoszące się do narodu polskiego. 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje spory dotyczące pojęcia <i>naród</i>; na wybranych przykładach prezentuje problemy dotyczące kształtowania się narodów we współczesnym świecie. 	<ul style="list-style-type: none"> opracowuje prezentację, w której analizuje <ul style="list-style-type: none"> – współczesne problemy polityczne wynikające z procesu kształtowania się narodów; – proces kształtowania się wybranych narodów europejskich.
2. Tożsamość narodowa	<ul style="list-style-type: none"> charakterystyka pojęcia tożsamość narodowa (elementy, specyfika, treść i forma); 	<ul style="list-style-type: none"> określa własną tożsamość narodową; podaje przykłady czynników ułatwiających kształtowanie i utrwalanie tożsamości narodowej. 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcie: <i>tożsamość narodowa</i>; wymienia główne postawy jednostki wobec własnej narodowości; wymienia czynniki utrwalające tożsamość narodową; 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje pojęcia: <i>tożsamość narodowa</i> i <i>świadomość narodowa</i>; wymienia elementy definiujące pojęcie: <i>tożsamość narodowa</i>; 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje różne typy tożsamości człowieka; analizuje problemy związane z kształtowaniem i utrwalaniem tożsamości narodowej; 	<ul style="list-style-type: none"> przygotowuje i przeprowadza debatę na temat charakteru polskiej tożsamości narodowej; opracowuje prezentację, w której przedstawia

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ tożsamość mieszkańców Polski; ▪ zjawisko wielowarstwowości tożsamości narodowej na przykładzie mieszkańców: <ul style="list-style-type: none"> – Królestwa Belgii, – Królestwa Hiszpanii, – Konfederacji Szwajcarskiej, – Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej 		<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia różne typy tożsamości człowieka. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ charakteryzuje główne postawy jednostki wobec własnej narodowości; ▪ charakteryzuje czynniki utrwalające tożsamość narodową; ▪ wyjaśnia na czym polega wielowarstwowa tożsamość narodowa. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat charakteru polskiej tożsamości narodowej; ▪ analizuje problemy wynikające z wielowarstwowej tożsamości narodowej współczesnych społeczeństw europejskich. 	<p>wielowarstwową tożsamość wybranych społeczeństw europejskich.</p>
<p>3. Mniejszości narodowe i etniczne</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ socjologiczna i prawna definicja mniejszości narodowej, etnicznej i grupy używającej języka regionalnego; ▪ charakterystyka grup mniejszościowych w Polsce: <ul style="list-style-type: none"> – demografia, – rozmieszczenie terytorialne, – dziedzictwo, tradycja, historia, – aktywność polityczna, kulturowa, ekonomiczna; ▪ prawa przysługujące obywatelom Polski 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje przykłady mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce; ▪ wymienia główne cechy wybranych grup mniejszościowych w Polsce; ▪ podaje przykłady praw posiadanych przez grupy mniejszościowe w Polsce. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymienia mniejszości narodowe i etniczne w Polsce [definicja prawna]; ▪ wymienia, obowiązujące w polskim prawie, warunki uznania za mniejszość narodową lub etniczną; ▪ określa status prawny ludności kaszubskiej; ▪ wymienia podstawowe prawa przysługujące grupom mniejszościowym w Polsce; ▪ charakteryzuje wybrane grupy mniejszościowe w Polsce [rozmieszczenie terytorialne, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podaje różnice pomiędzy socjologiczną a prawną definicją grup mniejszościowych w Polsce; ▪ podaje różnice pomiędzy mniejszością narodową i etniczną w Polsce [cechy, przysługujące prawa]; ▪ charakteryzuje wszystkie mniejszości narodowe i etniczne w Polsce [demografia; rozmieszczenie terytorialne; dziedzictwo, tradycja, historia; formy aktywności politycznej, kulturowej i ekonomicznej]; ▪ analizuje przepisy Konstytucji RP 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ analizuje problemy wynikające z przyjętych w Polsce regulacji prawnych dotyczących grup mniejszościowych, np. problem statusu prawnego Ślązaków; ▪ charakteryzuje normy prawa międzynarodowego gwarantujące ochronę praw mniejszości; ▪ porównuje system ochrony praw mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce i wybranych państwach europejskich, np. w Niemczech; ▪ buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przygotowuje i przeprowadza debatę na temat sensowności ochrony praw mniejszości narodowych przez współczesne państwa demokratyczne; ▪ podejmuje działania służące propagowaniu wiedzy na temat mniejszości i etnicznych żyjących w Polsce, np. przygotowuje publikację na stronie internetowej szkoły.

	<ul style="list-style-type: none"> należącym do grup mniejszościowych; stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce 		dziedzictwo kulturowej].	<ul style="list-style-type: none"> odnoszące się problemu mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce; ocenia stan przestrzegania praw mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. 	<p>sensowności ochrony praw mniejszości narodowych przez współczesne państwa demokratyczne.</p>	
4. Postawy wobec mniejszości i cudzoziemców	<ul style="list-style-type: none"> postawy wobec mniejszości narodowych i cudzoziemców; ksenofobia i jej formy (nacjonalizm ekspansjonistyczny, szowinizm, rasizm, antysemityzm); stereotypy dotyczące innych nacji funkcjonujące w polskim społeczeństwie i ich wpływ na postawy Polaków; spособy przeciwdziałania ksenofobii, rasizmowi i szowinizmowi. 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady negatywnego i pozytywnego stosunku Polaków wobec mniejszości narodowych i cudzoziemców; rozpoznaje przykłady ksenofobii i rasizmu; podaje przykłady stereotypów, dotyczących innych narodów, funkcjonujących w społeczeństwie polskim. 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: <i>nacjonalizm, szowinizm, rasizm, antysemityzm</i>; wymienia podstawowe przyczyny i skutki kształtowania się postaw ksenofobicznych, szowinistycznych i rasistowskich; uzasadnia konieczność przeciwdziałania ksenofobii, rasizmowi i szowinizmowi; podaje przykłady negatywnych i pozytywnych stereotypów, dotyczących innych narodów, funkcjonujących w społeczeństwie polskim. 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia różnice pomiędzy pojęciami: <i>nacjonalizm, szowinizm, rasizm</i>; wyjaśnia wpływ stereotypów na postawy Polaków wobec osób innej narodowości; podaje sposoby przeciwdziałania szowinizmowi, rasizmowi i ksenofobii; 	<ul style="list-style-type: none"> dokonyuje krytycznej analizy sposobów przeciwdziałania szowinizmowi, rasizmowi i ksenofobii; analizuje przyczyny sympatii i antypatii Polaków do wybranych narodów; buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji na temat stosunku Polaków do osób innej narodowości. 	<ul style="list-style-type: none"> przygotowuje i przeprowadza debatę na temat stosunku Polaków do osób innej narodowości; przygotowuje ankietę, oraz wizualizuje i analizuje jej wyniki, dotyczącą stosunku swoich rówieśników do osób innej narodowości.
5. Polacy za granicą	<ul style="list-style-type: none"> polska diaspora: – liczebność i rozmieszczenie, – historia, przyczyny i fale migracji, – aktywność kulturalna, 	<ul style="list-style-type: none"> wymienia główne przyczyny współczesnych i historycznych fal migracyjnych Polaków; podaje przykłady państw, w których żyje 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcia: <i>diaspora i Polonia</i>; wyjaśnia pojęcie; <i>repatriacja</i>; uzasadnia konieczność podejmowanej współcześnie 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje historyczne i współczesne przyczyny powstawania diaspory polskiej; charakteryzuje liczebność i rozmieszczenie 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje przepisy Ustawy o Karcie Polaka i Ustawy o repatriacji; ocenia politykę państwa polskiego, której wyrazem jest Ustawa o Karcie Polaka i Ustawa o repatriacji; 	<ul style="list-style-type: none"> podejmuje działania służące propagowaniu wiedzy na temat osiągnięć Polaków żyjących poza granicami Polski [naukowców, polityków, artystów];

	<p>ekonomiczna i polityczna; – forma i treść tożsamości polskiej na emigracji;</p> <ul style="list-style-type: none"> regulacje prawne umacniające więzi z Polską oraz ułatwiające osiedlanie się w kraju: <ul style="list-style-type: none"> – postanowienia Ustawy o Karcie Polaka, – postanowienia Ustawy o repatriacji, – porównanie i ocena założeń Ustawy o Karcie Polaka i Ustawy o repatriacji 	<p>liczna społeczność polska;</p> <ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady problemów wynikających ze współczesnych migracji Polaków. 	<p>repatriacji ludności pochodzenia polskiego;</p> <ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady praw przysługujących ludności pochodzenia polskiego wynikających z Ustawy o Karcie Polaka; wymienia formy aktywności diaspory polskiej utrwalające polską tożsamość narodową. 	<p>współczesnej diaspory polskiej;</p> <ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje różne formy aktywności diaspory polskiej utrwalające polską tożsamość narodową; omawia zasady procedury repatriacyjnej; wymienia formy wsparcia repatriantów przez państwo polskie. 	<ul style="list-style-type: none"> buduje argumenty i kontrargumenty w dyskusji: <i>Tożsamość polska za granicą – problem czy atut?</i> 	<p>np. przygotowuje publikację na stronę internetową szkoły.</p>
<p>6. Polityka narodowościowa państw</p>	<ul style="list-style-type: none"> funkcjonowanie imigrantów w społeczeństwie przyjmującym: <ul style="list-style-type: none"> – procesy asymilacji i akulturacji, – etapy przystosowywania się do życia w społeczeństwie (separacja, adaptacja, integracja, asymilacja); modele polityki narodowościowej (założenia, działania, różnice, 	<ul style="list-style-type: none"> podaje przykłady problemów związanych z funkcjonowaniem imigrantów w społeczeństwie przyjmującym; podaje przykłady rdzennych grup autochtonicznych żyjących na kontynencie amerykańskim, w Związku Australijskim, oraz w azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej. 	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia pojęcie: <i>asymilacja i akulturacja</i>; wymienia etapy /formy przystosowania się imigrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym [separacja, adaptacja, integracja, asymilacja]; charakteryzuje wybraną formę przystosowania się imigrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym; charakteryzuje wybraną rdzenną grupę 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje różne formy przystosowania się imigrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym [separacja, adaptacja, integracja, asymilacja]; charakteryzuje wybrane modele polityki narodowościowej; charakteryzuje wpływ polityki państwa na proces akulturacji i asymilacji grup mniejszościowych; charakteryzuje przyczyny i skutki 	<ul style="list-style-type: none"> porównuje wybrane modele polityki narodowościowej współczesnych państw; dokonuje krytycznej analizy polityki wybranych państw wobec rdzennych grup autochtonicznych w kontekście historycznym i współczesnym. 	<ul style="list-style-type: none"> podjęcie działań służące propagowaniu wiedzy na temat sytuacji wybranej grupy mniejszościowej w okresie historycznym, w którym prowadzone były wobec niej działania zmierzające do przymusowej asymilacji, segregacji lub eksterminacji [np. przygotowuje publikację na stronę internetową szkoły].

	<p>konsekwencje, ocena):</p> <ul style="list-style-type: none"> – asymilacyjna (unifikacyjna), – integracyjna (równościowa), – pluralistyczna (wielokulturowa); <ul style="list-style-type: none"> ▪ polityka państw wobec rdzennych grup autochtonicznych w kontekście historycznym i współczesnym (złożenia i konsekwencje społeczne, ekonomiczne, kulturowe); ▪ wpływ polityki państwa na proces akulturacji i asymilacji grup mniejszościowych; ▪ specyfika społeczno-kulturowa wybranych rdzennych grup autochtonicznych: <ul style="list-style-type: none"> – na kontynencie amerykańskim, – w Związku Australijskim, – w azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej. 		<p>autochtoniczną żyjącą na kontynencie amerykańskim, w Związku Australijskim, oraz w azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej</p>	<p>problemów z przystosowaniem się imigrantów do życia w społeczeństwie przyjmującym;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ porównuje wybrane rdzenne grupy autochtoniczne żyjące na kontynencie amerykańskim, w Związku Australijskim, oraz w azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej. 		
--	--	--	---	---	--	--